

## PITANJA

ili

## “Volim svoje zanimanje. Ispričat ću vam ga.”

PREMIJERE

FESTIVALI

OBLJETNICE

RAZGOVOR

GLAZBENI

TEATAR

ESEJ

TEMAT

GAVRAN U

PARIZU

IZ STRANIH

ČASOPISA

TEORIJA

IZ POVIJESTI

NOVE

KNJIGE

DRAME

Podnaslov teksta koji je pred vama uzet je iz pjesme Marca Merciera, pjesnika i redatelja. Svojom običnošću i (danas nepopularnom) afirmativnošću kaže nešto što bi bila moja namjera u recima koje ćete možda pročitati. Dakle...

Sjedim na probi. U tom trenutku ja sam (kako nje-mačka kazališna tradicija to zove) – *dramaturg sale*. Gledam glumce koji igraju i gledam redatelja koji režira. Dottična scena (na primjer), iako tek u procesu nastajanja, ima već vidljive kvalitete, ali i određenu manjkavost. Koje su kvalitete? A koja manjkavost? **Zašto** jedno, zašto drugo? **U tom trenutku** rada na predstavi, **o čemu** treba govoriti? Na što treba obratiti pozornost? Što, iako mi je jasno, **ne treba izgovoriti**? A ako izgovaram, **kome** ću to reći i **kada**? Možda sada na probi svima? Ili razgovarati poslije s redateljem? Kako se govori redatelju? **Kako** se govori s glumcima? A što ako ti je kao toj vrsti dramaturga jasno što nije u redu, ali ne znaš kako iz tog “isplivati”? Ili na primjer znaš. Hoćeš li to reći? Ili ćeš **navesti** da oni koji su na sceni i pred scenom sami dođu do toga ili sličnog rješenja? Razumjeti **namjeru** redatelja u režiranju i vidjeti glumčevu ponudu. Postoji li **sporazum ili nesporazum**? Koji je dio spora-zuma ostvaren, što nije i zašto nije?

Volim biti *dramaturg sale*. Tu se redateljski koncept potvrđuje ili pak pokazuje da se ne može potvrditi. Tu sjajne ideje udaraju u Scile i Haribde okolnosti u kojima se stvara predstava. Ili – tu površna čitanja nalaze nadahnuće u igri i tjeraju da se “grebe” po tekstu. Zašto je ovdje zarez, a ovdje tri točke? Možda je pisac “pametniji” od nas, ipak? Oba slučaja traže intenzivno sudjelovanje onoga tko to samo gleda, dramaturga. Jer, ako je redateljski koncept takav da daje potpun odgovor na pitanje zašto nešto postavljamo na scenu, a to se nedovoljno jasno kazališno otjelovljuje, treba tome doskočiti. Kako, kojim sredstvima? Ako se, pak, tekst otvara po vertikali dublje i zanimljivije od samog povoda – kako to pratiti i iskoristiti?

Velik dio redatelja na ova se pitanja (vjerojatno) smješkuju klataći glavom lijevo-desno. Jer, sve je to njihov posao. I jest. Znači li onda da su oni vrhovni gospodari procesa kreacije koji se događa na sceni?

Ali zašto uopće toliko “zašto”?

Zato jer mislim da je dobar dramaturg čovjek koji u pravom trenutku nastajanja kazališne predstave zna postaviti točno pitanje. A tko zna slušati, čut će da u pitanju postoji (barem) dio odgovora. Zato bi svaki redatelj morao znati čuti dobra pitanja. A od pitanja i kreće suradnja redatelj-dramaturg.

Mislim da je dobar dramaturg čovjek koji u pravom trenutku nastajanja kazališne predstave zna postaviti točno pitanje. A tko zna slušati, čut će da u pitanju postoji (barem) dio odgovora. Zato bi svaki redatelj morao znati čuti dobra pitanja. A od pitanja i kreće suradnja redatelj-dramaturg.



Lada Martinac Kralj

Dakle, *dramaturg projekta*. Redatelj je od početka otvoren za suradnju ili traži suradnju u kojoj je prvo pitanje – zašto nešto radimo, zašto u ovom trenutku postavljamo na scenu baš taj tekst? Zvuči banalno pa se na to često odgovora još banalnije – jer kazalište tako hoće. Ili – taj i taj hoće to igrati. Ili – ne znaju što će, a publika traži... Kad se riješimo činjenice da nešto radimo jer nam je netko jednostavno otvorio mogućnost da radimo, dolazimo do onoga što bi morao biti svaki početak rada na predstavi, dakle do kazališnog početka. Naime, u “zašto nešto postavljamo” skrivena je tema ili osnovna radnja komada.

Poslije razlaganja ovog problema “spuštamo” se na plan dramaturgije teksta ili na plan potrage “radnjama u radnji” pa ulazimo u sferu rada koju obavlja *dramaturg teksta*, a to je ideju buduće predstave što tješnje povezati s predloškom. Načini su brojni, ali u osnovi se uvijek vraćamo na pitanje koje su nam radnje važne te ima li manje važnih od kojih bismo možda htjeli odustati. Na razini teksta, kako ćemo to realizirati? Štrihovi, promjena rasporeda scena, pitanje kraja i početka, *dramatis personae* – dodavanje i oduzimanje, jezik.

*Dramaturg teksta* je i onaj tko je tekst **adaptirao** ili **dramatizirao**. Čak i ako piše bez prevelikog kontakta s redateljem, po svojoj ideji ili kazališnoj narudžbi, doći će neizbježan trenutak odvajanja od papira i susret s glumcima i redateljem na sceni. Tada se mora biti dio projekta i usklađivati tekst s potrebama buduće predstave. Zato je pitanje koliko su odvojiva tri plana dramaturškog rada: stvaranje s redateljem koncepta te sprovedba tog koncepta kroz predstavu, rad na tekstu i praćenje stvaranja predstave? Vrlo je jasno da sve može raditi jedan dramaturg, ali ima li mjesta za odvojivost planova dramaturškog rada? Jesu li oni svi u konačnici korisni i bitni za buduću predstavu? Moj je odgovor da, ma koliko praksa hrvatskoga kazališta hoće uzvikivati nešto drugo. S malom napomenom – uvjeren sam da posao čini osoba, a ne osobu posao.

Uz ovu dramaturšku djelatnost nameće se da odmah spomenem **dramsko pisanje**. Jer dramski pisac svijet stvara, a onda ga u određenom trenutku počinje promatrati i prema njemu djelovati – dramaturški. To znači da pisac/dramaturg ljušti viškove kako bi glavna radnja bila cjelovita i obogaćuje manjkove kako bi sporedne radnje

podupro. Sam svoj dramaturg utješna je verzija našeg posla u kojoj čak i onaj mladi, podozrivi student dramaturgije, koji me je jednom upitao znači li biti dramaturg parazitirati na tuđim idejama, dobije negativan odgovor.

Prvo i osnovno pitanje koje on skupa s ljudima što vode kazalište treba osvijestiti i na nj odgovoriti jest odnos kazališta i vremena u kojem živimo. Ovisno o odgovoru, sve drugo iz njega proizlazi – i redateljske estetike iz kojih bi kazalište trebalo stajati, i glumački stil koji bi se kroz predstave gradilo, i odnos s publikom. Bez tog stava doista se ne može ništa sustavno izgraditi. Mogu se tek raditi predstave među kojima nema baš nikakve kazališne veze. Ili – bez tog stava dramaturg će biti osuđen na spretnost u davanju odgovora ravnatelju drame i ravnatelju teatra. A ti odgovori neće uključivati ozbiljno kazališno promišljanje. Oni će nekad imati profittu (“to je lektirni naslov”), nekad za kolektiv općenito (“zaposlit ćemo sve žene”), a nekad za zvijezda-sustav (“to je uloga za njega i nju”) umirujuću ponudu.

PREMIJERE  
FESTIVALI  
OBLJETNICE  
RAZGOVOR  
GLAZBENI  
TEATAR

ESEJ Kako postoje nivoi dramaturškog rada na planu stvaranja teksta/predstave, postoje i na nivou kazališta: *dramaturg (Drame – kad su u pitanju nacionalne kuće, to jest dramaturg u dramskom kazalištu), dramaturg projekta i dramaturg ansambla.*

IZ STRANIH  
ČASOPISA

TEORIJA

IZ POVIJESTI

NOVE  
KNJIGE

DRAME

U sva tri slučaja *dramaturg* se bavi **tkanjem veza**. Kao *dramaturg ansambla* to znači imati uvid u veze bivših uloga i sadašnjeg zadatka, različitih vrsta suradnji s redateljima, u razvoj glumca (kad je u pitanju mlad glumac), vrste opterećenosti, projekcije repertoara i ansambla, davanja povjerenja, analize učinjenog u nekoj kreaciji. To znači ne prepuštati glumce vjetrometini slučajeva. Ansambli kao svaki živi organizam nastaje i mijenja se, a ima faze kad su mu potrebne boce s kisikom. Kako imati na sceni glumce različitih generacija i tako očuvati repertoarne mogućnosti kazališta, kako dovesti određene mlade ljude s kazališnom idejom, kako biti strpljiv u njihovu sazrijevanju, kako ih u tom sazrijevanju podržavati i voditi, kako u glumcu prepoznati različite mogućnosti i tako mu nuditi različite vrste glumačkih zadataka. Tkanje ovih veza, ma koliko se čini podrazumijevajuće (jer redatelj ima na brzi glumce, jer s glumcima razgovaraju ravnatelj itd.), često se zanemaruje, a toga se (možda) sjetimo kad se dogode ekcesi koje će čak i hrvatski tisak zabilježiti. *Dramaturg ansambla* je onaj tko je u kazalištu stalno, a ne njegov pridružen ili gostujući član. Na njemu nije da postavlja pitanja, nego

da iz saslušanog materijala donese jednostavne i poticajne odgovore.

Kako sve to zvuči jednostavno, toliko jednostavno da se “tome” ne treba dati radno mjesto.

Hrvatska kazališna praksa počela se utvrđivati u uvjerenju da ni onome tko bi se trebao baviti **repertoarom**, dakle *dramaturgu kuće*, ne treba dati mjesta u kazalištu. Jer, repertoar nastaje iz razgovora s redateljem, glumačkih želja i ravnateljskih ideja. Još jednom – jednostavno.

No, po toj logici znači da je određeno kazalište mjesto gdje se gledaju kazališne predstave, nikako mjesto gdje gledatelj zna da ćemo tamo naći vrstu kazališta koja ga zanima, intrigira, zabavlja ili koju jednostavno voli. Zato – što reći o tkanju veza koje bi trebao obavljati *dramaturg kuće*? Prvo i osnovno pitanje koje on skupa s ljudima što vode kazalište treba osvijestiti i na nj odgovoriti jest odnos kazališta i vremena u kojem živimo. Ovisno o odgovoru, sve drugo iz njega proizlazi – i redateljske estetike iz kojih bi kazalište trebalo stajati, i glumački stil koji bi se kroz predstave gradilo, i odnos s publikom. Bez tog stava doista se ne može ništa sustavno izgraditi. Mogu se tek raditi predstave među kojima nema baš nikakve kazališne veze. Ili – bez tog stava dramaturg će biti osuđen na spretnost u davanju odgovora ravnatelju drame i ravnatelju teatra. A ti odgovori neće uključivati ozbiljno kazališno promišljanje. Oni će nekad imati profittu (“to je lektirni naslov”), nekad za kolektiv općenito (“zaposlit ćemo sve žene”), a nekad za zvijezda-sustav (“to je uloga za njega i nju”) umirujuću ponudu. Spretnost, brzina reakcije, moguća lukavost i druge socijalne vještine osiguravaju život *dramaturga* sve dok može izdržati.

Što se događa ako se većina navedenih planova dramaturškog posla preskače ili tek ovlašno dotiče? Što se događa u projektu? Što se događa u kazalištu? Je li pretjerano reći da je osnova tkanja prošupljena pa je rezultat takav da se ništa ni s čim ne suodnosi (ni tekst s predstavom, ni glumac s ulogom, ni publika sa scenom, ni redatelj s glumcem), barem ne onoliko koliko bi trebalo da se dostigne iskustvo susreta, stvaranje djela u orgastičkom trenutku zajedništva. Ipak, pretjerano je. Jer prisustvo dramaturga (jednog ili više) nikako ne može biti jamstvo rezultata istkana od same kreacije. Bez dramaturga se može. No, uvjeren sam, s njim se može dalje. Ako dramaturg to doista jest ili ako jest u datim okolnostima.

